

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ
И НОВИНСКИ ЦЕНТАР

За издавача
пуковник мр Стеван Станојевић

Помоћник начелника за издавачку делатност
пуковник Иван Матовић

Библиотека
РАТНА ПРОШЛОСТ НАРОДА И НАРОДНОСТИ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Књига триста четрдесет девета

Монографија
Јединица НОВ и ПО Југославије
Књига сто тридесет девета

УРЕБИВАЧКИ ОДБОР

Светозар Оро, генерал-потпуковник, председник, др Слободан Бранковић, потпуковник Ахмет Бонлагић, пуковник, др Владо Ивановски, Александар Јанић, генерал-пуковник, др Петар Качавенда, Рахмија Каденић, генерал-пуковник, Здравко Клањшчек, пуковник, Методије Котевски, генерал-потпуковник, Иван Матовић, пуковник, Вељко Миладиновић, генерал-потпуковник, Антун Милетић, пуковник, Предраг Павловић, пуковник, Радомир Петковић, пуковник, мр Ставан Станојевић, пуковник, Жика Стојшић, генерал-потпуковник, Али Шукрија, Фабијан Трго, генерал-потпуковник, Петар Вишњић, пуковник, мр Август Вртар, генерал-пуковник, др Славко Вукчевић, потпуковник, Радомир Бондовић, пуковник

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР 25. СРПСКЕ БРИГАДЕ
Виден Вадић, Милорад Живковић, Бранко Костић, Станко Младеновић и Властимир Потих, председник.

Главни и одговорни уредник
пуковник Радомир Бондовић

^
Уредник
потпуковник Иван Пантелић

?< : * г Милорад Мишчевић
Петар Вишњић

Стручни редактор
Петар Вишњић

Милорад Модић
Душан Јончић

**ДВАДЕСЕТПЕТА
СРПСКА
БРИГАДА**

/

Београд, 1989.

УДК 355.486(497.1) 25. српска бригада

МАДИН, Милорад

Двадесетпета српска бригада / Милорад Мадић, Душан Јончић. - Београд : Војноиздавачки и новински центар, 1989 (/Београд : Војна штампарија/). - 302 стр. ; 20 цм. - (Библиотека Ратна прошлост народа и народности Југославије ; књ. 349. Монографија Јединица НОВ и ПО Југославије ; 139) (Едиција „Србија у рату и револуцији 1941-1945“)

Тираж 2000 примерака

1. Јончић, Душан

а) Бригаде у НОР-у - Двадесетпета српска

У овој монографији приказан је ратни пут 25. српске бригаде, од њеног формирања па до краја рата. Књига је прича о лудима, о обичним борцима и старешинама, о патњама и страдањима, али о вери у будућност и у победу над окупатором и домаћим издајницима. Документована је бројним фотографијама, факсимилима и скицама. У прилогу садржи Списак погинулих бораца и руководилаца и Списак рањених бораца и руководилаца.

РЕЧ АУТОРА

о 25. српској бригади Народноослободилачке војске Југославије није до сада написан темељнији прилог, осим неколико пригодних написа у »Слободи«, органу Социјалистичког савеза радног народа Пирота и два саопштења на Симпозијуму у истом граду.

Ово је први покушај да се целовитије прикажу околности у којима је Бригада настала, њен ратни пут, борбена дејства, те политичко деловање њених припадника у горњем Понишављу и у долини Јужне Мораве, а нарочито на Косову и Метохији, с посебним освртом на допринос братству и јединству народа и народности на том подручју.

Ову монографију чине пет тематских целина. У првом одељку дати су подаци о територији на којој је поникла Бригада, њене одлике и значај. У њему је и краћи пресек ратних збивања у Пироту и Понишављу од 1941. до 1944. године. Тај део писан је на основу казивања учесника и сведока тих збивања, јер сачуваних докумената из тог периода нема.

Обрађујући развитак народноослободилачке борбе у Пироту и околини, настојали смо да одговоримо на питање: зашто се пиротске бригаде Народноослободилачке војске Југославије (1, 2. и 3) формирају релативно касно, у другој половини 1944. године, иако за све време рата у том крају није престајала активност припадника народноослободилачког покрета.

Три су основна разлога што раније није дошло до масовнијег развоја НОБ: прво, изванредан војни и привредни значај овог краја кроз који пролазе железничка пруга и друм који повезује Југославију са Бугарском, Турском и Блиским истоком, па је окупатор (Немци и Бугари) настојао да појаву и најмањих партизанских јединица у корену сасече; друго, уступа-

њем пиротског краја Бугарима и успостављањем демаркационе линије између немачке и бугарске окупационе зоне, прекинуте су природне везе овог краја са осталим деловима Србије; и треће, у данима оружаног устанка 1941. године у Пироту није постојала партијска организација. Чланови КПЈ из пиротског краја, који су се почетком рата затекли изван овог подручја, када је почео устанак приступили су ослободилачком покрету у том крају. А они које је априлски рат 1941. затекао у Пироту, бежећи од терора Бугара, прешли су демаркациону линију и настанили се у околини Беле Паланке и Ниша. Без партијске организације није могло раније доћи до масовнијег организовања НОБ у овом крају, чије је становништво од првог дана пружало отпор бугаризацији и интензивно пркосило окупатору, а истовремено није дозвољавало ни четницима Драже Михаиловића да организују иједну своју јединицу.

Другу тематску целину чини одељак о Пиротском партизанском одреду. Формирање и дејства Одредом са разлогом су приказани нешто шире, јер је Пиротски одред дао целокупни борачки и старешински састав 25. српске бригаде (сем команданта, политичког комесара и заменика политичког комесара). Осим тога монографија Одредом се, вероватно, неће писати, бар не ускоро, а о Одреду и његовим дејствима нема никаквих докумената. Живих учесника је сваким даном све мање, па смо настојали да разговарамо готово са сваким од њих и отргнемо од заборава што више појединости о Одреду.

У трећем одељку приказано је формирање Бригаде, разоружање бугарског гарнизона у Љуберћи, разбијање четника недалеко од Бабушнице, ослобођење Пирота са околином, борбе против Немаца код Базовика и дејства Бригаде у долини Јужне Мораве - код Белог Поља, Врања и Бујановца за време нишке операције.

Четврти одељак обухвата дејства 25. српске бригаде у операцији за ослобођење Косова и Метохије. Ту су дати и ликови бораца и руководиоца који су се нарочито истицали, те приказ првих дана после ослобођења на Косову и Метохији. Тај део писан је на основу расположиве архивске грађе, других извора и литературе. У прикупљању грађе велики допринос дао је и Виден Андрејевић⁰ уз максимално коришћење доступне архивске грађе (наше и непријатељеве), прикупљена

⁰) Виден Андрејевић је одлуком Секције бригаде одређен за коаутора монографије, али је у време прикупљања грађе, 1986. године, изненада умро.

су сећања више од стотину учесника, чија казивања обилују појединостима које се не могу наћи ни у једном документу.

Пега целина садржи приказ побуне албанских сепаратиста и контрареволуције на Косову и Метохији, као и учешће 25. српске бригаде у одбрани тековина народноослободилачке борбе и револуције које су том побуном биле угрожене.

Пошто је 25. српска бригада била у самом средишту побуне, подробним истраживањем дејства јединица Бригаде у њеном гушењу дошли смо до података који су мање познати широј јавности, па и до појединости које до данас уопште нису публиковане. Јединице Бригаде нису биле довољно наоружане и опремљене за гушење побуне, па ипак су и тај изузетно тежак задатак, заједно са другим јединицама, успешно извршиле. При томе су борци и старешине испољили примерну храброст и високу политичку свест. Није забележен готово ниједан случај неправилног односа према становништву и његовој имовини, као што ни за време заједничких дејстава с бугарским отечествено-фронтовским јединицама није дошло ни до једног инцидента, иако је за то било повода (у бугарским јединицама је било официра и војника који су раније били окупатори и који су се у Приштини и околним селима недолучно понашали).

Поред борбених дејстава и акција, настојали смо да опишемо све значајније детаље из живота Бригаде за време рата и по његовом завршетку. Осврнули смо се на појаву пегавог тифуса и мере за сузбијање заразе; приказали смо санитетску службу, кадровске промене, мобилизацију на Косову, организацију КПЈ и политичку активност у Бригади, СКОЈ и омладину, извиђачку службу и службу безбедности у Бригади, културно-просветну активност и забавни живот припадника Бригаде. Посебна поглавља посветили смо женама-борцима и најмлађим борцима Бригаде.

У раду на овој монографији пружили су нам драгоцену помоћ рецензенти Петар Вишњић и Милорад Мишчевић својим сугестијама и критичким освртима, те чланови редакционог одбора: Властимир Потих, Станко Младеновић, Милорад Живковић, Никола Антић и Тодор Наћановић својим прецизним захтевима за побољшање текста и казивањем о ономе што су видели и доживели у Бригади. Својим сећањима, сачуваним забелешкама и фотографијама из рата помогли су нам: Момир Милошевић, Милован Антић, Миодраг Мијалко-

вић, Вујица Живковић, Петар Паичић, Вукадин Минчић, Божа Поповић, Милорад Маринковић, Јела Живковић, Драгица Живковић, Јован Бошњаковић, Десимир Петровић, Велимир Костић, Тихомир Тончић, Новица Стојановић, Живојин Живковић, Милош Милошевић, Синиша Милкић, Илија Николић, Панта Вељковић, Милорад Пејчић, Милован Китановић, Божидар Костић, Виден Вацић, Благоје Лечић, Бора Нинић, Бора Манић, Миле Дробац, Павле Голубовић, Божидар Марковић, Ранко Јонтић, Општински одбор Субнор Пирот и многи други.

Свима се топло захваљујемо на сарадњи.

Аутори